СТАНОВИЩЕ

От

Доц. д-р Здравко Димитров Димитров

(САА, НАИМ-БАН)

Относно: дисертационен труд на тема „Арихтектурна декорация на Филипопол, I – III в. сл. Хр.“

Автор: докторант Пламена Дакашева, СУ „Св. Климент Охридски“

Настоящото становище се отнася за едно от най-подробните докторантски изследвания, които са предлагани за защита в областта на античната археология в последните години у нас.

Става въпрос за изследването на колегата Пламена Дакашева, което касае проблемите на архитектурната среда на най-големия и най-богат на архитектурни комплекси център от античността в днешна България, а именно Филипопол.

Самото възлагане на тази тема от страна на Катедрата по археология при Историческия факултет на СУ Св.Климент Охридски и приемането на тази работа от докторанта е сериозен ангажимент и много смело решение. Приветствам смелостта на колегите и напълно оценявам идеята за такава научна разработка.

При това по три причини:

1. Огромният труд и себеотрицание, което изисква изследването на архитектурните паметници. Смея да твърдя, че съм сред малкото учени у нас, които осъзнават сложността и огромния ангажимент, които изискват научните дирения в тази насока. Както и пътят, който трябва да извърви кандидатът;
2. Проблемите на археологията и архитектурните комплекси във Филипопол като цяло. Те са проучвани в различни етапи, десетилетия наред, от различни колеги, но много малко от тези огромни архитектурни ансамбли са публикувани монографично с необходимите теренни данни (нито един, освен стадионът, ако трябва да конкретизираме).
3. Трудният достъп до материалите, които са разположени и съхранени на различни места в сървеменния Пловдив.

И всичко това Катедра Археология възлага, а докторантът приема да извърши, в среда и време, когато докторските и други научни дирения се насочват все по-често, бих го нарекъл безкомпромисно, към все по-кратки, по-лесни, понякога спорни, но за сметка на това уверено хвалени изследвания.

Ето защо бих искал да отбележа, че темата на Пламена Дакашева е сред малкото безспорни работи, които виждаме в наши дни, от гледна точна на обем на анализирания материал, но също така и от може би най-важното – приносен момент към конкретен аспект на нашата наука. В случая изследването е насочено към обнародването, анализирането и интерпретирането на много важен комплекс от архитектурни детайли, които дават представа за цялостното развитие на архитектурните ордери от ерата на принципата в най-големия градски център на Римска Тракия – Филипопол.

Да, работата има пионерския плам, събран в първичното публикуване на огромен комплекс детайли от петте ордера (тоскански, дорийски, йонийски, коринтски и композитен), но също така се очаква тя да има и сериозен първоначален анализ на материала и дори интерпретация на принципите на работа и влиянията, които довеждат до силното развитие и огромното разнообразие на архитектурната среда на Филипопол.

Работата на П. Дакашева е систематизирана в три части: текстова, каталожна и илюстративна, общо 858 страници.

В цялата си подредба – текст, каталог, илюстрации (фото и графични) – проучването следва единствената възможна схема за работа с огромен брой архитектурни детайли.

В текстовата част са обособени пет части – въведение, разглеждане на архитуктерните комплекси на Филипопол, изследване на архитектурните детайли по типове, аналитична част и закючение с приносните моменти.

Интересно е подреждането на главната структура не по глави, а като отделни части на изследването, които повече наподобяват вече готова монография. Все пак това са идеи и най-вече избор на автора на доктората и неговия научен ръководител.

По принцип това са въведение, три основни глави и заключение.

В първата част, въведението, са ясно разграничени тематичния, териториалния и хронологичния обхват на дисертацията. Точно, ясно и категорично. Отбелязвам го, тъй като все повече се спори по отношение на необходимостта и начина на включване на тези основни параметри на дисертационните трудове. Тук подредбата е направена по класическия начин, който за работа с архитектурни материали и конкретна област на изследването ми се струва напълно задължително.

Следва поставянето на ясни цели и задачи на работата, последвани от методиката и изворовата база.

В първата основна част, разглеждането на архитектурата на Филипопол, се преминава по подреждането на матералите спрямо техните комплекси. Авторът обръща внимание на агората, театъра, булевтериона, стадиона на града, както и на отделни улици, съдържащи архитектурни украси, комплексът на Източната порта, някои от баните на града.

Това определено е една от най-трудните задачи. Споменах, че това се дължи на нивото на проучванията в Пловдив и на тяхната същност. Голям проблем, които силно личи в настоящата работа е липсата на основни публикаци за почти всички от посочените архитектурни ансамбли.

Най-подробно е описано и анализирано проучването на агората. Един от най-сложните като конструкция, строителни периоди и хронологично развитие в града комплекси. Тук бих искал да вмъкна, че изследването на архитектурните детайли от агората на Филипопол е ключето към разбирането на тези отделни етапи от живота на централния градски комплекс. Не само отделните ордерни схеми, но дори и някои реконструкции и обновявания могат да бъдат уловени. Те се разминават, разбира се, с епиграфските паметници и особено с някои строителни надписи. Това са факти, които са валидни и за други комплекси, като театъра, например.

От този аспект на изследванията е важно да отбележим колко важни са изследванията на архитектурните ордери и разграничаването на отделните етапи в декорацията. Те личат много добре при отделните съставни части на архитектурните детайли, а не по цялостната им декоративна схема.

Ето защо детайлното изследване, разчленяването на декоративните модели в техния анализ, са изключително важни. А от друга страна общото свързване на тези декоративни особености на архитектурните елементи с историята на комплексите е от особено значение. Както споменах от тази архитектурно-декоративна точка анализът на отделните паметници – бази, постаменти, вертикални подпори, капители – е незаменим за целостното уточняване на хронологията на отделните периоди в архитектурните ансамбли с дълга история. Да разчитаме само на строителните надписи, които бележат даден момент от живота на комплексите е просто наивно.

В голяма степен одобрявам сериозния анализ на докторанта в края на разглеждането на агората, който е съсредоточен към изследването на комбинацията от дорийски и тоскански стил в първия строителен период. Задълбоченото разглеждане на проблема е от една страна професионално, но от друга има принос към развитието на изследванията относно тосканския ордер в Римска Тракия. Да, наистина този стил не е характерен само за лимеса и неговата ранна поява в провинция Тракия (не само Филипопол, но и Сердика) буди много въпроси и е редно са се изследва все повече. Тук виждаме едно добро начало

При изследванията на конструкциите и свързаните с тях архитектурни детайли от стадиона на Филипопол работата на П. Дакашева ни дава далеч по-

ясни и конкретни характеристики в сравнение с агората. Ето я и разликата, която идва от това как е проучван един комплекс и дали има необходимата монографична публикация. Хронологията на този важен голям градски архитектурен ансамбъл би следвало да е също така добре уточнена.

В тази насока един от най-важните комплекси, при това не само от Филипопол, но и от цяла България, античният театър е типичен пример за изгубено минало. Основните му проучвания са далеч във времето, археологическата документация е силно неясна и липсват теренни данни. Е, ето защо и работи като тази, която оценяваме днес са толкова важни. Заедно със строителния надпис на театъра (116-117 г.) изследванията на архитектурните ордери на театъра ни дават основната представа за изграждането, вида и развитието на комплекса.

Тук публикуването на архитектурната декорация и нейния анализ са от особено значение. Както споменах по-горе, епиграфиката ни дава сведения за един от етапите на живота на комплекса. Но архитектурните украси показват, че самото издигане на сградата не е в кратък исторически отрязък, както и, че през вековете реконструкциите и обновяванията са били нормална практика.

Силен момент в анализа на докторанта и при трите големи комплекси на Филипопол – агората, стадиона и театъра – е подробното разглеждане на аналогиите. В края авторът стига до логичното заключение, че визията на комплексите е повлияна силно и води началото си от малоазийските архитектурни примери, но не бива да се изключват и влиянията на римската архитектура. Бих добавил и други външни влияния, но те по-скоро трябва да са продукт на едно ново изследване.

От останалите антични комплекси в античния Филипопол, които младата докторантка разглежда като архитектурна конструкция и като произхождащи от тях архитектурни детайли ситуацията става още по-комплицирана. Основният проблем – неясното и объркано представяне на проучванията. Други проблеми – липсата на публикации. Но като че ли най-сложно за автора на тази дисертация е изследването на големия комплекс на Източната порта.

Аз самият, като изследовател на архитектурната декорация и развитието на ордерите в Римска Тракия, съм се вълнувал силно от този комплекс, събрал архитектурни детайли от различни сгради на Филипопол през принципата.

П. Дакашева конкретно, ясно и много точно посочва кой, кога и как започна анализирането и разграничаването на архитектурните детайли от Източната порта на Филипопол. Кога и как бе поставен въпросът за почетната арка от този район, как се датира тя и кои точно архитектурни детайли принадлежат към нея. Всички те бяха налични като вградени в по-късните крепостни стени или разпилени по терена. Прави чест на докторантката, че подхожда коректно и предпазливо към създадени изкуствено научни проблеми.

Основният проблем при Източната порта е в теренното проучване, което не бе завършено, а от представянето пред секцията по антична археология отчитане не се разбра нищо за стратиграфията и хронологията на комплекса. Публикация няма.

Днес е непълно ясно кои архитектурни детайли принадлежат към почетната акра и кои не. Тяхното диагностициране е направено според установяването на неподражаемия стил на хадриановата епоха, според точната (и напълно сихнронна) архитектурна аналогия (подплътена и с исторически факти, които са световно известни) от Йордания, но най-вече според конструктивните особености на детайлите – най-вече капителите и стълбовете, но и два други детайла, пропуснати в дисертацията, за които няма да споменавам тук. Докторантът правилно представя различните изследвания, съпоставка между които е трудно да се направи.

Аргументацията на prima vista, без аргументи е направена определено в по-късното изследване. Там се заявява уверено, че арката е с един проход, без разкопките да са завършени. А дали най-важният проблем е един или три са били проходите на арката, както аз предложих чисто хипотетично, е съвсем друг въпрос. Най-проблемният момент тук, който се отразява за съжаление и върху такива изследвания като настоящото, е, че археологическото проучване не е завършено нито в дълбочина, нито под градската улица, така че да се установи общия план на почетната арка по археологически път. Днес ние не

познаваме графична възстановка на комплекса, която да се основава на археологическото проучване.

За да не се отвличам от оценката и анализа на тук предоставена ни работа по проблема „Източна порта“ финално ще спомена, че не само пристенния стълб с растителна украса и коринтския капител са доказателствата за конструкцията на арката подобна на тази от Гераса, било то с един или три прохода. Важни са именно архитектурните детайли, техния стил и хронология. Но най-вече тяхното диагностициране и отделяне от по-късните елементи от комплекса. Налице е още един сигурен елемент от декорацията на арката, който не е намерил място в тази работа, но той трябва да се анализира отделно, тъй като има специфични функции и декорация. Но за това пак е необходимо да се дискутира в друго изследване.

Колегата П. Дакашева от своя страна е изпълнила основната задача на проучването, което прави. Определя отделните типове архитектурни детайли, посочва тяхната очевадно различна конструктивна и декоративна същност и съвсем различната им хронология. Да, тя е осъзнала стойността на архитектурните детайли, които лежат около улицата водеща към Източната порта. Както бих споменал по отношение на моето проучване преди години, така и сега – тук предстои още много работа по отношение на изследванията на архитектурните елементи. Осъзнавайки същността на проблемите и познавайки отлично комплекси бих споделил, че деференциране и подреждане (каталожно и оттам аналитично) на архитектурните елементи е напълно възможно. Настоящият труд е една малко, но много правилна стъпка в тази насока.

В третата част на изследването (трета глава) се достига до есенцията на дисертацията. Така както е поставено заглавието, пък и основните цели на проучването, това е логично.

Все пак акцентът е архитектурната декорация на Филипопол, нейното публикуване, анализ и интерпретация. Доколкото говорихме за проблемите на отделните комплекси на античния град, да наистина правилни стъпки в тяхното изясняване и изчистване е направена, но едва ли ще може да се постигне нещо повече.

За разлика от конструкциите, тук при прякото описание, анализ и изследване на ордерите и техните съставни елементи докторантката постига някои добри резултати и определено това е силната част на изследването.

Не мога да не го сравня с моя труд за архитектурната декорация на Долна Мизия. И го правя най-вече поради разбирането на проблема. Смятам, пък и съм удовлетворен, че П. Дакашева разбира колко необходимо всяко едно детайлно изследване на конкретен детайл на ордерите от бази до части на антаблемана, та и касетираните плочи, ако щете.

Подребдата и систематизацията на бази, постаменти, вертикални подпори, капители, части на антаблемана и други елементи следва схемата от 2007 г. и именно това е удовлетворяващо. Редно е да се надгражда и имайки усещането, че вече не съм сам в борбата, бих могъл да оценя подобаващо постигнатото от колегата П. Дакашева.

Един от най-приносните й моменти е подреждането, описанието (при това изключително подробно и отлично свързано с каталожната и илюстративната част) на базовите детайли. Преди дисертацията, който защитих през 2004 г. никой не се занимаваше с базовите и постаментните детайли, а те са изключително важни. Както декоративно, така и като планиране, разчертаване и издигане на конструкциите.

Пламена Дакашева включва в работата си голям брой базови детайли, които са описани, фотографирани и изчертани добре. Приносен момент е изследването и анализа на детайлите в тоскански ред.

Като определена критика към автора бих добавил, че графичното изобразяване на така прилежно събраните архитектурни детайли е задължително. Планове и вертикални разрези на базовите детайли са налични при някои от описаните комплекси и те са в илюстративната част. Но е необходимо да се направят точни графики – особено вертикални разрези – на базовите детайли, които да се поместят в каталога, така както са включени и фотографските изображения. Това би подобрило значително представянето на архитектурните детайли. Освен това е необходимо поради това, че базите са основен елемент от ордера и задават основните му параметри.

От архитектурно-декоративна гледна точна именно във вертикалния разрез ясно личи изменението на детайла, което е главно в развитието на торусите, трохилосите и листелите при йонийските бази.

Тези графични изображения (вертикалните разрези) биха били и от съществено значение и при тосканските детайли, които П. Дакашева така добре и приносно включва в изследването.

В следващите по реда им архитектурни детайли, наречени от един друг изследовател с нововъведения термин вертикални подпори, постиженията също са значителни.

Изследват се голям брой вертикални подпори от Филипопол. Това включване в изследването на такъв голям брой колони, стълбове и пиластри е достойно за уважение и има сериозно значение. Вертикалните подпори също бяха поценявани от изследователите, а въщност те са един от основните елементи на ордера. Освен това наличието на декорация при тях е определен признак за нивото на каменоделството.

Добро впечатление ми прави разнообразието на изследването – гладки, канелирани детайли, дори торзирани вертикални подпори намират място в описанията, каталога и анализа. Моят малък коментар тук е, че преведения на български термин „спираловидно завити“ канелирани колони е правилен по своята същност, но използването на оригиналния термни „торзирани колони“ е също така необходим.

В частта, коментираща архитектурните детайли, най-голямо внимание е отделено на капителите. Филипопол е единственият център у нас, който съдържа примери на петте ордера и при капителите разнообразието е пълно.

Доста подробно е описанието на дорийските капители. Те са едни от основните паметници във Филипопол. Тук докторантът следва първоначалната типология на Св. Петрова, която аз самият използвах (с малки различия) години наред. Като основен акцент на изследването и приносен момент е откроено отделянето на тип 2 по Петрова като продължение в развитието на т.нар. палмов капител от късноелинистическите комплекси в Пергам, силно изявени в архитектурните комплекси на Атина от времето на

Оймен и Атал. Не бих се съгласил напълно с така предложената ни нова типология.

Да, далеч по-логично е наричането на този тип детайли (които Св. Петрова прибавя към дорийския ред) като канелирани капители. Те са споменати и по този начин в дисертацията. Считам че това определяне на детайлите е далеч по-коретктно, отколкото погрешно да апликираме късноелинистически традиции към ерата на принципата.

От друга страна колко приносен е моментът с този тип канелирани детайли също стои под въпрос. Така е поради факта, че вече съществува проучване по въпроса у нас, което касае канелираната украса върху капителите, макар и акантово-канелираните. При това изследване канелираната украса върху капители от Римска Тракия се разглежда за първи път, заедно с връзките на тези детайли с дорийския и коринтския ордер.

Разбира се, става въпрос за изследването: З.Димитров. *Акантово-канелирани капители от Римска Тракия.* – Археология, XLVII, 2006, 1-4, 24-37. Друг според мен прибързан момент, дано се дължи на младежкия плам на автора (пък и на името й, ако бих могъл да се пошегувам), е да търсим връзка с късноелинистическите модели от II в. пр. Хр. и римската архитектура от принципата. Да, традиции, разбира се. Та почти всички римски архитектурни детайли, особено тези в дорийски и йонийски ордер имат своите първообрази в елинистическата и класическата епоха. Редно ли е тогава да използваме термините от тези по-ранни периоди на античността в ерата на римската императорска епоха?

Най-професионално бихме подходили ако отдадем този модел на канелираните капители (при Петрова, тип № 2) на силната еклектика в римската архитектура. Нека да споменем само как изглежда римската архитектурна украса в Римски Египет или римската архитектура в Йордания, и двете силно повлияни от моделите, стоящи пред архитектите от векове.

Считам че, моментите, в които П. Дакашева нарича тези капители „канелирани“ е са най-точни. Редно е обаче да се добави пропускът с изследването на акантово-канелираната украса у нас. И като цяло този тип капиели би следвало да се разглеждат като реминисценция на стари

елинистически модели, които трудно бихме могли да причислим към контретен ордер. Затова и ги отделих в отделно изследване – за акантово-канелараната украса, такава с гладки листа, с кобинации от канелюри, аканти и други листа. Тези интересни детайли са едно пълно представяне на пищността и многообразието на римската архитектура от принципата.

Прибавянето и на капителите с канерилата украса (каквито имаме и в Ескус и в Одесос, между другото) към тази римска, еклектична група детайли е може би най-добро. Ако определяме ордерите като произход на тези архитектурни детайли, то те имат произход както в дорийския ред, така и в коринтския.

Следващата група детайли – йонийските капители, както винаги, са едно море от архитектурно-декоративни данни.

Тяхното анализиране, пък и оценката на извършената работа, изискват отделно изследване. Личното ми впечатление е, че авторът на дисертацията се е справила до голяма степен с материала, макар че в каталожното описание биха могли да се включат и още данни. Така е поради силното разнообразие на украсите тук. Разбира се, това би могло да се извърши и при публикуването на работата, което е задължително.

При изследването на коринтските капители от Филипопол са отдлени над 70 страници от дисертацията. Те подробно разглеждат всеки паметник като често са цитирани авторите на първоначалните изследвания и по-късни анализи. Извършената огромна работа от автора обаче ме оставя с впечатлението за загуба на личния коментар и принос, тъй като в цялата тази огромна аналитична част са цитирани, разглеждани и критично анализирани предходните публикации. А в началото на частта авторът показва, че владее вече доста добре архитектурния анализ. Именно при коринтския капител той е най-сложен, тъй като имаме най-много елементи, които се видоизменят и носят сериозна информация за различни етапи от развитието на архитектурата в града.

Тук бих отбелязал отново, както и при анализирането на комплексите, че прекалено силно се акцентира върху проблемните моменти с капителите от комплекса на Източната порта. Както и П.Дакашева посочва включването им

в различни творби е допринесло за развитието на изследванията, но също така е комплицирало нещата. Добре е, че авторът на дисертацията е получила данни от проект за мраморите, който лично ръководих, но не получих достъп до информация. Дано това помогне на бъдещите изследвания, но този некоректен подход определено не помага на никой.

А в действителност цялата част за коринтските капители от Филипопол е по своята същност кратко описание на детайлите и силен, смея да твърдя до голяма степен точен, критичен анализ на паметниците, спрямо техните предходни публикации. Благодарен съм за някои корекции на сравнително нови изследвания, които са важни и са точни. Това е основно в развитието на науката. Но и показва колко трудно се работеше във Филипопол.

Накрая при най-силната част на всяка една архитектурно-декоративна работа – анализът на коринтските капители – бих препоръчал наистина на нашата млада колежка да се концентрира върху изследванията на този тип детайли, които би могла да развие още по-добре, но нека да си е от нейна гледна точка.

Друга препоръка бих насочил към по-подробното и детайлно изследване на капителите с пълен апарат, които носят огромна информация. Самият автор набляга на факта, че във Филипопол те преобладават. Сигурен съм, че от тяхното по-подробно изследване може да се „измъкне“ още доста архитектурен анализ. Особено ако се спрем на описанието и детайлното разглеждане на хелиците, най-важният елемент на коринтския капител, при това не само според корифеи на архитектурната декорация като Волф-Дитер Хайлмайер и Клаус Щефан Фрайбергер.

Акантово-канелираният капител от Филипопол е един единствен в тази работа. Като споменах по-горе налично е конкретно изследване за този тип детайли, което трябва да се цитира и да се добави в тази работа. Корекция, от която работата само би спечелила още повече.

В края на оценката на капителите от Филипопол приветствам работата с литературата. Особено по отношение на коринтските капители и техните вариации следването на проучванията на Йенс Роман и Кристоф Бьоркер е безценно и напълно правилно.

Включването в работата на композитните капители е отлично и дава принос не само за архитектурното изследване на Филипопол, но и за цяла Римска Тракия. Този тип детайли са бегло засегнати в „Архитектурна декорация на Долна Мизия“ поради естеството на проучванията. И тук описанието и анализът на паметниците (особено тези от театъра) са много важни и съществени. Този тип капители от комплекса обаче са уникални за нашата архитектура и тепърва трябва да се разгледат по-подробно.

В следващата част, касаеща архитрани, фризове и фриз-архитрави отново сме свидетели на критичен анализ на съществуващи вече изследвания. Разбира се, точните параметри в хронологията на архитектурните украси при фризовите полета са дискуционни. Но за изпълнението на кимите не бих се съгласил и сега. Особено когато сравняваме, акцентираме и подкрепяме твърденията си с паметници от Мала Азия, където архитектурно-декоративните традици на градовете са непрекъснати от архаиката и класиката чак до ранна Византия.

Определено съм сигурен, че както при всички части на антаблемана (включително корнизите), та дори и при таванските плочи и рамките за врати, моделите на кимата (йонийска и лесбийска) са водещи в хронология по отношение на градовете в Римска Тракия. А може би най-силните примери са от Филипопол.

В края бих отбелязал няколко бележки по отношение на декорацията на корнизите в изследването на архитектурната декорация на Филипопол. Тук наистина има сериозна база за изследване на този тип архитектурни детайли. За сравнение, преди години, доста по-сложно бе положението при първичното описание, анализ и интерпретация на корнизните детайли – йонийски и коринтски – в пределите на Долна Мизия, където трябваше да разчитаме само на тесен кръг паметници от Ексус и Никополис ад Иструм.

От тази гледна точка изследовател на архитектурата на Филипопол определено е облагодетелстван. И днес има архитектурни паметници, чиито завършеци на антаблемана са налице, дори в анастилоза. Така при агората, театъра и дори при мистичните комплекси от т.нар. Източна порта.

Изследването върви плавно, следвайки старата схема от преди години, както навсякъде, но силно впечатление прави описанието на „корнизите с конзоли“. То е професионално, подробно и доста задълбочено. Отделянето му с това странно определение е объркващо и определено работата не печели от него. Формите на коринтския корниз, разделен на конзоли и полета (още по проучванията на Д.Стронг и редица други изследователи), са изследвани многократно и може би най-важното е, че този тип детайли винаги вървят с коинтския ордер. Този факт, както и основните изследвания в тази насока, дават представа, че наистина е по-добре да се следва отработената вече схема.

Каталогът на изследването е една от най-съществените части на работата. Той е съставен от 440 каталожни номера и 260 страници. Неговата подребда наследява, следва плътно и леко доразвива каталожната част на предходната работа за архитектурна декорация у нас. Той носи наистина безценна информация за архитектурните детайли от Филипопол и като една позитивна новост включва по едно изображение на архитектурния детайл. Както отбелязах по-горе в него ми лиспват графиките и детайлни снимки на важни зони от паметниците. Така трябва да бъде, ако наистина доразвиваме и подпринасяме към едно старо изследване.

В илюстративната част на работата са вложени 83 фигури в рамките на 43 страници. Те са информативни, но са изключително малко на фона на огромния материал и най-вече на базата на този труд, който достига внушителните 858 страници. Наистина са необходими повече снимки, ракурси на архитектурните елементи, детайли – на хелиците и други информативни елементи, които са коментират в текста, например. Относно графичната част вече споменах, че трябват доста допълнения на разрези, най-вече вертикални.

В края на тази малка и непълна, за съжаление, оценка на научната работа на П. Дакашева ще обърна внимание на приносните моменти на изследването.

Изключително важно е, че е извършено първото изследване на архитектурната декорация на Филипопол. Това е най-големият принос на докторантската работа. Друг много важен момент от приносите в автореферата, който подкрепям е, че за първи път се включват в научно общение над 200 неизвестни нам архитектурни детайла.

Съществено е и развитието и добавянето на някои нови моменти в типологиите на архитектурните детайли от Римска Тракия, изработени от Св. Петрова и З. Димитров, с уточнението, че трябва да се внимава с определенията и литературата относно канелирана украса и акантово-канелираната украса, преди някои данни да се посочват като категорично приносни.

Много съществен момент, при това, който приемам за една част от предходните изследвания на архитектурата на Филипопол, е критичният анализ на проучванията. Но бих се въздържал да коментирам промените, които се очаква да бъдат наложени по отношение на „случая Източна порта“. Така от една страна поради нивото и качеството на проучванията там, а от друга и поради факта, че един млад и определено талантлив учен би следвало да се дистанцира от такива пиперливи моменти. Не съм убеден, че проблемите около Източната порта биха могли да се коригират дори и при нови и по-качествени археологически проучвания.

Като публикации по темата докторанта ни предоставя четири изследвания. За съжаление, две все още под печат и едно в съавторство. От сърце пожелавам на талантливата колега П.Дакашева да разшири и увеличи своята научна продукция, за което, убеден съм, има възможности, особенно щом така смело се занимава с критичен анализ на всички многобройни публикации за архитектурата на Филипопол и предлага корекции.

И за финал, като учен, който се ангажира през цялата си кариера с проблемите на архитектурната декорация, не мога да не кажа, че съм удовлетворен от прочетеното.

Това е втора работа у нас, която носи заглавието „Архитектурна декорация“ и това вече е изследване, което се концентрира върху цял един град – Филипопол, най-богатият на архитектурни детайли у нас.

Като единствено леко негативно усещане, ако погледнем макро рамката на изследването, е, че следвайки частите за архитектурните комплекси и за самите архитектурни детайли четящият остава с впечатлението на описание, съчетано с критичен анализ на публикациите досега. За мен се губи авторското начало, което П. Дакашева може да покаже, а и има и какво да опише,

фотографира, нарусива, изчертае детайлно, както да анализира и да интерпретира като свое собствено, уникално дело.

В заключение искам да отбележа, че трудът е дисертабилен, изключително важен и необходим. С оглед на написаното до тук съм съгласен на колегата Пламена Дакашева да бъде присъдена научната и образователна степен *Доктор*.

07 май 2026 г., София

Доц. д-р Здравко Димитров
(ръководител на САА, НАИМ-БАН)